

Μεθωση σεβάς - Θεώρηση μεταφράσεων :
Παναγιώτης Κορδής

JACQUES DERRIDA

ΠΕΡΙ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

επιανάκτηση τῆς παρουσίας. Θὰ ἔπαυσε: εἶναι ὁ πρότος καὶ ὁ χρο-
 νος μιᾶς τελολογικῆς καὶ ἔσχατολογικῆς προλόγησις τοῦ ἐπισκοπεῖ
 ὄλη τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Rousseau. Ἀντιμετωπίζοντας τὴν
 διαφορά καὶ τὴν συμπληρωματικότητα μὲ αὐτὸ τὸν πρότο καὶ
 αὐτὸ τὸν χρόνο, ὁ Rousseau θὰ ἤθελε νὰ τις ἀναγγεῖλαι ξενωνώντας
 ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς τελικῆς τους ἐξέλιξις.

Ἦπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, μέσα στὴν τάξι τῆς γραφῆς, ὅπως καὶ
 μέσα στὴν τάξι τῆς πόλης, ἐφόσον ἡ ἀπόλυτη ἀνάκτηση τοῦ ἀν-
 θρώπου¹⁹ μέσα στὴν παρουσία του δὲν ἔχει ἐπιτελεσθεῖ, τὸ χειρό-
 τερο εἶναι παυτόχρονα καὶ τὸ καλύτερο. Τὸ πῶς ἀπομακρο μέσα
 στὸν χρόνο εἶναι καὶ τὸ ἐγγύτερο μέσα στὸν ἐπιανευρεθέντα χρόνο
 τῆς παρουσίας.

Ἦτσι συμβαίνει μὲ τὴν τρίτη κατάσταση: τὸν πολυτιμότερο ἀν-
 θρωπο καὶ τὴν ἀφελβητικὴ γραφῆ. Ἔδω, μὲ τὸν πῶς διορατικῶ
 καὶ σοβαρὸ πρότο, ὁ νόμος ὑποκαθιστᾷ τὴν φύση καὶ ἡ γραφῆ τὴν
 ὁμιλία. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὸ συμπλήρωμα εἶναι ἡ ἀναπα-
 ράστασις. Θυμίζομαστε τὸ ἀπόστασμα γιὰ τὴν Προσοδία:

«Οἱ γλώσσες ἔχουν γίνῃ γιὰ νὰ μιλιθῆνται, ἡ γραφῆ χρησιμεύει ὡς συμ-
 πλήρωμα τῆς ὁμιλίας... Ἡ ἀνάλυση τῆς σκέψης γίνεται μὲ τὴν ὁμιλία,
 καὶ ἡ ἀνάλυση τῆς ὁμιλίας μὲ τὴν γραφῆ. ἡ ὁμιλία ἀναπτύσσεται τὴν
 σκέψη μὲ συμβατικὰ σημεῖα, καὶ ἡ γραφῆ ἀναπτύσσεται παρόμοια τὴν
 ὁμιλία: ἔτσι ἡ τέχνη τῆς γραφῆς δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἔκφρασις ἀναπαρά-
 στασις τῆς σκέψης, τοὐλάχιστον ἀναφορικὰ μὲ τις φωνητικὰς γλώσσες,
 τις μόνες ποὺ χρησιμοποιοῦμε ἡμεῖς».

Ἡ κίνηση τῆς συμπληρωματικῆς ἀναπαράστασις προστελᾷ-
 ζει τὴν καταγωγή ἀπομακρυνόμενη ἀπὸ αὐτῆ. Ἡ ὁμιλία ἀλλοτριώ-
 σθαι εἶναι ἡ ὁμιλία ἐπιανάκτηση τῆς αὐτοπαρουσίας. Ἡ ἀφελβητικὴ
 γραφῆ, ἀναπαριστᾷ τοντας εἶνα ἀναπαριστᾷ τον, συμπλήρωμα ἐνὸς
 συμπληρωμάτος, ἐπιβάλλει τὴν δύναμη τῆς ἀναπαράστασις. Χά-
 νοντας λίγο περισσότερο τὴν παρουσία, τὴν ἀποκαθιστᾷ λίγο καλῶ-

19. Αὐτὴ ἡ τελικὴ ἀνάκτηση τῆς παρουσίας τις περισσότερες φορές μνη-
 μονεύεται ἀπὸ τὸν Rousseau ὡς ἀθροιστικῶς τέλοσι: «Μακάρι ὁ ἄθροιστος
 νὰ ἐπινακατήσσει τὰ πάντα. ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει περισσότερο εἶναι
 ἡ ἀνάκτηση τοῦ ἀνθρώπου (Χειρόγραφο τοῦ Αἰμιλίου)». Ἀλλὰ, ὅπως πάλιν,
 αὐτὸς ὁ ἀνθρωπολογισμὸς συναρμολόγεται οὐσιαστικὰ μὲ μιὰν θεολογία.

τερα. Ὅντας πῶς καθεστὸς φωνογραφικὴ ἀπὸ τὴν γραφῆ τῆς δευτέ-
 ρης κατάστασις, εἶναι πῶς ἰκανὴ νὰ ἐξαφανισθεῖ μίτροστὰ στὴν
 φωνή, νὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ ὑπάρχει. Μέσα στὴν πολιτικὴ τάξι, ἡ
 ὁμιλία ἀλλοτριώσθαι, ἐκείνη ποὺ, ὅπως λέει τὸ Κοινωνικὸ Συμβόλιον,
 ἐπιτελεῖται («ἀνεπιφύλακτα»), «κάνει νὰ κερδίζουμε τὸ ἰσοδύναμο
 ἐκείνου ποὺ χάνουμε καὶ περισσότερη δύναμη γιὰ νὰ διατηρήσουμε
 ἐκεῖνο ποὺ ἔχουμε» (βιβλ. I, σ. 361). Ἦπὸ τὸν ὅρο, ἐνωσεῖται, ὅτι
 ἡ ἐξέδοσις ἀπὸ τὴν προηγούμενην κατάστασις—ἄρτια, ἀπὸ τὴν κα-
 θαρὰ φυσικὴν κατάστασις— δὲν τὴν κάνει νὰ ξαναπέσει, πρῶγμα
 πάντα πιθανόν, ἐντεῦθεν τῆς καταγωγῆς, καὶ κατὰ συνέπεια («ὡν
 ἡ κατάχρηση αὐτῆς τῆς νέας συνθήκης δὲν τὴν υποβιβάζει συγγὰ
 κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀπ' τὸ ὅποιο βγήκε») (σ. 364).

Ἦποτε ἡ ἀνεπιφύλακτη ἀλλοτριώσθαι εἶναι ἡ ἀνεπιφύλακτη ἀνα-
 παράστασις. Ἀποστᾷ ἀπολύτως τὴν αὐτοπαρουσία καὶ τὴν ἀνα-
 παριστᾷ ἀπολύτως στὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἀφοῦ τὸ κακὸ ἔχει πάντα
 τὴν μορφή τῆς ἀναπαράστατικῆς ἀλλοτριώσθαι, τῆς ἀναπαράστα-
 σης στὴν ἀποσερητικὴ της ἐκδοχή, ὄλη ἡ σκέψη τοῦ Rousseau
 εἶναι κατὰ μιὰ ἔννοια μιὰ χρητικὴ τῆς ἀναπαράστασις, τόσο ὑπὸ
 γλώσσικῆ ὅσο καὶ ὑπὸ πολιτικῆ ἔννοια. Παυτόχρονα ὁμοῦς—καὶ
ἔδω ἀναναμιχᾷται ὄλη ἡ ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς—αὐτῆ ἡ χρι-
τικὴ ζεῖ μέσα στὴν ἀφέλεια τῆς ἀναπαράστασις. Προϋποθέτει ὅτι
 ἡ ἀναπαράστασις πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ μιὰ πρώτη παρουσία καὶ
 συνέχεια νὰ ὑποκαθιστᾷ μιὰν τελικὴν παρουσία. Δὲν ἀναρωτιόμαστε
 τί συμβαίνει μὲ τὴν παρουσία καὶ μὲ τὴν ἀναπαράστασις μέσα στὴν
 παρουσία. Ἐπιταρῶντας τὴν ἀναπαράστασις ὡς ἀπόλεια τῆς πα-
 ρουσίας, προσδοκῶντας ἀπὸ αὐτῆ μιὰν ἐπιανάκτηση τῆς παρουσίας
 καὶ χάνοντας τὴν εἶνα ἀτυχῆς συμβῆν ἡ εἶνα μέσο, ἐγκλιθιστᾷμεθα
 μέσα στὴν προφάνεια τῆς διάκρισις ἀνάμεσα στὴν παρουσία καὶ
 στὴν ἀναπαράστασις, μέσα στὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ σχίσματος.
 Ἦπιταρῶνουμε τὸ σημεῖο ἐγκλιθιστᾷμενοι μέσα στὴν προφάνεια καὶ
 στὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὸ σημασιώμενο καὶ στὸ
 σημαῖον. Δηλαδή χωρὶς νὰ σκεφτόμαστε (αὐτὸ τὸ χάνον ἀόμοια
 ἰσότητος οἱ πῶς ὄχιμας κριτικῆς, οἱ ὅποιας, στὸ πάλαισι τοῦ ἔδιου
 ἰσοτελέματος, ἀντιστρέφουν αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ ἀντιτάσσον μιὰ
 λογικὴ τοῦ ἀναπαριστῶντος σὲ μιὰ λογικὴ τοῦ ἀναπαριστῶμενου)

τήν παραγωγική κίνηση του άποτελέσματός της διαφοράς: τήν ἀλόκοστη γραφική μορφή της διαφοράς.

Συνεπώς δεν υπάρχει τίποτα τὸ ἐπιδημητικό στὸ γεγονός ὅτι ἡ τρίτη κατάσταση (πολιτισμένη κοινωνία καὶ ἀμφάβητο) περιγράφεται σύμφωνα μὲ σχήματα ποὺ ἀνήκουν τόσο στὸ Κοινωνικὸ Συμβόλαιο ὅσο καὶ στὴν Ἐπιστολὴ στὸν d'Alambert.

Τὸ ἐγκώμιο τοῦ ἰδίου, ὅπως βραβεύεται συναθροισμένως, μέσα στὴν γιορτὴ ἢ στὸ πολιτικὸ fornum, εἶναι πάντα μὲ κριτικὴ τῆς ἐκπροσώπησης. Ἡ νομιμοποιόσα διάσπαση, μέσα στὴν πόλη ὅπως καὶ μέσα στὴν γλώσσα—οἰκία ἢ γραφὴ— καὶ μέσα στὶς τέχνες, εἶναι τὸ ἐκπροσωπούμενο ποὺ παρίσταται αὐτοπροσώπως: πηγὴ νομιμότητος καὶ ἱερὴ καταγωγή. Ἡ διάσπαρτὴ συνίσταται ἀκριβῶς στὴν καθιέρωση τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἢ τοῦ σημερινού. Ἡ κυριαρχία εἶναι ἡ παρυσία, καὶ ἡ ἀπόλαυση τῆς παρυσίας. «Τὴν στιγμὴ ποὺ ὁ λαὸς συνέρχεται νόμιμα σὲ κυρίαρχο σῶμα, κάθε δικαιοδοσία τῆς κυβερνήσεως παύει, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία αἰρεται καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ τελευταίου πολίτη εἶναι τόσο ἱερὸ καὶ ἀπαράβιαστο ὅσο καὶ τοῦ πρώτου ἄρχοντα, ἐπειδὴ ἐκεῖ ποὺ βραβεύεται ὁ ἐκπροσωπούμενος δεν υπάρχει πλῆρον ἐκπρόσωπος» (Κοινωνικὸ Συμβόλαιο, σσ. 427-428).

Μέσα σὲ ἄλλες τὶς τάξεις ἡ δυνατότητα τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἐπισημαίνει στὴν ἐκπροσωπούμενη παρυσία ὅπως τὸ κακὸ στὸ καλόν, ἡ ἰστορία στὴν καταγωγή. Τὸ ἐκπροσωποῦν-σημαῖνον εἶναι ἡ καταστροφή. Ἔτσι, σὲ ὅποια ἐποχὴ κι ἂν ἐμφανισθεῖ, εἶναι πάντα «νέον» κατ' ἑαυτό. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία τῆς μοντέρνας ἐποχῆς. «Ἡ ἰδέα τῶν ἐκπροσώπων εἶναι μοντέρνα» — εἶναι μὲν πρόταση τὴν ὅποια πρέπει νὰ ἐπεκτείνουμε πέραν ἀπὸ τὰ ὅρια ποὺ τῆς χάραξε ὁ Rousseau (σ. 430). Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία εἶναι πλήρης μόνον τὴν στιγμὴ ποὺ ἡ ἐξουσία τῆς ἐκπροσώπησης αἰρεται καὶ ἀποδίδεται στὸ ἐκπροσωπούμενο: «Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, τὴν στιγμὴ ποὺ ἕνας λαὸς ὀφείλει ἀντιπροσώπους δεν εἶναι πρὸ ἐλευθεροῦ δεν εἶναι πιά» (σ. 431).

Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ φτάσουμε στὸ σημεῖο ὅπου ἡ πηγὴ παραμένει στὸν ἑαυτό της, ἐπιστρέφει ἢ ἀναρέχει στὸν ἑαυτό της μέσα στὴν ἀναπαλογορτικὴ ἀμεσότητα τῆς αὐτοαπόλαυσης, μὲ-

σα στὴν στιγμὴ τῆς ἀνέφικτης ἀναπαράστασης, μέσα στὴν κυριαρχία της. Στὴν πολιτικὴ τάξη αὐτὴ ἢ πηγὴ προσδιορίζεται ὡς βούληση: «Ἡ κυριαρχία δεν μπορεί νὰ ἐκπροσωπηθεῖ, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ δεν μπορεί νὰ ἀλλοτριωθεῖ: οὐσιαστικὰ συνίσταται στὴν γενική βούληση, καὶ ἡ βούληση δεν ἐκπροσωπεύεται: εἶναι ἡ ἴδια ἢ δεν εἶναι ἄλλη: δεν υπάρχει μέση λύση» (σ. 429). «... Ὁ κυρίαρχος, ποὺ εἶναι συλλογικὸ ὄν, δεν μπορεί νὰ ἐκπροσωπηθεῖ παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἢ ἐξουσία μπορεί νὰ μεταβιβαστεῖ, ἀλλὰ ὄχι ἡ βούληση» (σ. 368).

Ἦδες ὀργὴ διαφθορᾶς, ἡ ἐκπροσώπηση δεν εἶναι τὸ ἐκπροσωπούμενο, ἀλλὰ εἶναι ἀπλῶς τὸ ἐκπροσωποῦν τοῦ ἐκπροσωπούμενου: δεν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἦδες ἐκπροσωποῦν δεν εἶναι ἀπλῶς τὸ ἄλλο τοῦ ἐκπροσωπούμενου. Τὸ κακὸ τῆς ἐκπροσώπησης ἢ τοῦ συμπεριλαμβανόμενου τῆς παρυσίας δεν εἶναι οὔτε τὸ ἴδιο οὔτε τὸ ἄλλο. Ἐπέχεται τὴν στιγμὴ τῆς διαφοράς, ἔταν ἡ κυριαρχία βούληση μεταβιβάζεται καὶ κατὰ συνέπεια ὁ νόμος γράφεται. Τότε ἡ γενική βούληση κινδυνεύει νὰ ἀποβῆ μεταβιβασμένη ἐξουσία, ἰδιαιτέρα βούληση, προτίμηση, ἀνισότητα. Στὴν θέση τοῦ νόμου μπορεί νὰ μπεῖ τὸ διάταγμα, δηλαδή ἡ γραφὴ: σὰν διάταγμα ποὺ ἐκπροσωποῦν ἰδιαιτερές βουλήσεις «ἡ γενική βούληση ἀποβάνει βουβή» (Κοινωνικὸ Συμβόλαιο, σ. 438). Τὸ σῶμα τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, τὸ ὁποῖο ἐδράζεται στὴν ὑπαφή ἐνὸς στοιχείου ποὺ προηγεῖται ἀπὸ τὴν γραφὴ καὶ τὴν ἐκπροσώπηση, δεν μπορεί ἐντούτοις νὰ μὴν ἀπειληθεῖ ἀπὸ τὸ γράμμα. Νά γιατί, ἔντας ὑποχρεωμένο νὰ καταφέρει στὴν ἐκπροσώπηση, «τὸ πολιτικὸ σῶμα, ὅπως καὶ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀρχίζει νὰ πεθαίνει ἀφότου γεννήθηκε, καὶ φέρεται μέσα του τὶς αἰτίες τῆς καταστροφῆς του» (σ. 424). Τὸ κεφάλαιο XI τοῦ βιβλίου III, ἴδια τὸν θάνατο τοῦ πολιτικοῦ σώματος, ἐγκαινιάζει ἄλλες τὶς ἀναλύσεις γιὰ τὴν ἐκπροσώπηση. Ἡ γραφὴ εἶναι ἡ καταγωγὴ τῆς ἀνισότητος.²⁰ Εἶναι

20. Ἄς παραθέσουμε καὶ ἄλλα παραδείγματα τῆς δυσπιστίας ποὺ ἐπέτωσε στὸν Rousseau ὁποιαδήποτε πλῆρᾶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς ρυθμίζεται μὲσω τῆς γραφῆς: 1. Στὴν *Benetia*: «Ἐδῶ ἐνεργοῦν μὲ μὴν ἀόρατη κυβερνήση καὶ πάντα γραπτὰ, πράγματα ποὺ ὑποχρεώνει σὲ μεγάλη περισκεψή». 2. «Ὅταν θέλει κανεὶς νὰ ἀναφερθεῖ σὲ μὴν χῶρα χιμαρική, παρα-

ή στιγμή όπου ή γενική βούληση, ή οποία δεν μπορεί να πληρωθεί, άφ' έαυτῆς, άφῃγει την θέση της στην κλίση, ή οποία μπορεί να την παρασύρει στην «γροπεία των ιδιαίτερων βουλήσεων» (σ. 380). Συνεπώς θα έπρεπε να διαχωρίσουμε τη νομοθετική κυριαρχία από την εξουσία σύνταξης των νόμων. «Όταν ό Λυκοῦργος έδωσε νόμους στην πατρίδα του, πρώτα-πρώτα άπαρνήθηκε την βασιλεία...». «Συνεπώς όποιος συντάσσει τους νόμους δεν έχει ούτε πρέπει να έχει κάποιο νομοθετικό δικαίωμα, και ό λαός άκόμα δεν μπορεί, έστω άν θα τό ήθελε, να άπεκδυθεί αυτό τό άμεταβίβαστο δικαίωμα» (σ. 382-383). Είναι λοιπόν άπολύτως άναγκαίο να έκφράζεται ή γενική βούληση διά βοῆς και χωρίς πληρεξουσότητα. «Δημιουργεί νόμο» όταν διακηρύσσεται διά βοῆς τοῦ (λαοῦ έν σώματι), όπου είναι άδιαίρετη διαφορετικά διαίρεται σε ιδιαίτερες βουλῆσεις, σε διοικητικές πράξεις, σε διατάγματα (σ. 389).

Άλλά ή καταστροφή που δέχθηκε την φυσική κατάσταση έγκαινιάζει την κίνηση άπομάκρυνσης, ή οποία συμπληρώνεται: ή τέλεια άντιπροσώπηση θα έπρεπε να άντι-προσωπεύει τέλεια. Άποκαθιστά την παρουσία και εξαφανίζεται ως άπόλυτη άντιπροσώπηση. Αυτό ή κίνηση είναι άναγκαία. 21 Το τέλος τῆς εικόνας είναι

επιπροσώπηση

πέμπει στη νομοθεσία τοῦ Πλάτωνα: άν ό Λυκοῦργος είχε κάμει την δική του γραπτά και μόνο, θα την θεωρούσα πολύ πιο χιμαιρική» (*Emile*, σ. 10). 3. «Δεν έφρω πῶς συμβαίνει αυτό, αλλά γωφίξω κατά έτι οί πράξεις, για τις όποιες κρατιούνται τό περισσότερο κατάστρα και λογιστικά βιβλία, είναι έσείες όπου γίνονται οι περισσότερες άπράτες». Ο J. de Maistre θα πει: «Τῷ πιο ουσίωδες δεν γράφτηκε ποτέ, και μάλλον δεν θα μπορούσε να γραφτεί χωρίς να εκθέσει τό κράτος».

21. Νά γιατί ό Rousseau δείχεται την άναγκαιότητα των άντιπροσώπων παρότι λαπάραι γι' αυτόν. Βλ. τις *Considerations sur le Gouvernement de Pologne*: εκεί προτείνει μια καλύτερη άνεύωση των άντιπροσώπων για να καταστήσει την «γροπεία τους πιο διαπαιρηγή και πιο δίκαιη»· άκόμος είναι ό κανόνας που διατυπώνεται άπό τό *Contract*, έτι δηλ. «ό κυριέρος όφελει να έμφανίζεται συγχα» (σ. 426). βλ. επίσης Derathé, *Rousseau et la science politique de son temps* (σ. 277 κέ.). Άραγε σε ποιά λογική ύπακοίει ό Rousseau, όταν δικαιολογεί έτσι την άναγκαιότητα μιας άντιπροσώπησης, την οποία καταδικάζει τυπολόγως; Άκριβώς στην λογική τῆς άντι-προσώπησης: στο μέτρο που έπιδεινώνεται τό κακό της και που γίνεται πιο άντιπροσώπηση, ή άντιπροσώπηση άποκαθιστά εκείνο που άποκαλύπτει:

τό να γίνει ή ίδια άνεπαύθητη. «Όταν παύει, ως τέλεια εικόνα, να είναι κάτι άλλο άπό τό πράγμα, τότε σέβεται και άποκαθιστά την πρωταρχική παρουσία του. Άπροσδιόριστος κύκλος: ή —άντιπροσώπηση— πηγή τῆς άντιπροσώπησης, ή καταγωγή τῆς εικόνας μπορεί με την σειρά της να άντιπροσωπεύει τους άντιπροσώπους της, να άντικαταστήσει τά υποκατάστατά της, να άναπληρώσει τά συμπληρώματά της. Άναδιπλωμένη, έπιστρέφοντας στην έαυτο της, άντιπροσωπεύοντας τον έαυτό της, κυρίαρχη, ή παρουσία δεν είναι τότε —και άκόμα— παρά ένα συμπλήρωμα τοῦ συμπληρώματος. Έτσι όρίζει ό Λόγος για την πολιτική οικονομία την «γενική βούληση, την πηγή και τό συμπλήρωμα όλων των νόμων», ή οποία πρέπει να έρωτάται όταν αυτοί λείπουν» (σ. 250. Έμείς ύπογραμμίζουμε). Η τάξη τοῦ καθαρῶ νόμου, που άποδίδει στον λαό την έλευθερία του και στην παρουσία την κυριαρχία της, δεν είναι τάχα πάντοτε τό συμπλήρωμα μιας φυσικής τάξης που σε κάποιο σημείο πάσχει; «Όταν τό συμπλήρωμα εκπληρώνει τό καθήκον του και καλύτερι τό κενό, δεν ύπόκειται καθό. Το χάσμα είναι τό κενό που μπορεί να παραμείνει άνοιχτό άκόμο στην άδυναμία τῆς φύσης και την καθυστέρηση τοῦ συμπληρώματος: «Η έποχή των πιο αίσχρων παραγῶν και των μεγαλύτερων άθλιωστῶν τοῦ άθρόπου ήταν εκείνη κατά την οποία τά νέα πάθη είχαν καταπλῆξει τά φυσικά αίσθήματα, ενώ ή άθρόπτηνη νόηση δεν είχε κάνει άρακτη πρόοδο για να άναπληρώσει με τά άξιώματα τῆς σοφίας τις κινήσεις τῆς φύσης». 22 Το παιχνίδι τοῦ συμπληρώματος είναι άπροσδιόριστο. Οι παραπομπές παραπέμπουν στις παραπομπές. Η γενική βούληση, αυτό ή «ούράνια φωνή» (Λόγος για την πολιτική οικονομία, σ. 248), είναι λοιπόν τό συμπλήρωμα τῆς φύ-

22. *De l'etat de nature*, σ. 478. Πρβλ. επίσης *Emile*, σ. 70.

ομοίωση
επιπροσώπηση

σης. Ἀλλά ὅταν, μὲ μιὰ ἐπιστροφή τῆς καταστροφῆς, ἡ κοινωνία ὑποβαθμίζεται, ἡ φύση μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει τὸ συμπλήρωμά της. Τότε εἶναι μιὰ κακὴ φύση, «τότε οἱ ἀρχηγοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν φωνὴ τοῦ καθήκοντος, ποὺ δὲν μιλάει πιὰ στὴς καρδιές, μὲ τὴν κλαγγὴ τοῦ τροῦμου ἢ τὸ δέλεαρ ἐνὸς φανουμακῶ συμφοροῦτος» (σ. 253). Ἐμπεῖς ὑπογραμμίζουμε).

Αὐτὸ τὸ παχνίδι τοῦ συμπληρωμάτος, δηλαδὴ ἢ πάντα ἀνοιγτῆ δυνατότητα τῆς καταστροφικῆς παλινδρόμησης καὶ τῆς ἐκμηδένωσης τῆς προόδου, δὲν μᾶς κάνει μόνο νὰ ἀναλογιστοῦμε τὰ μίσοι τοῦ Vico. Συνδυασμένο μὲ ὅ,τι ἀποκαλέσαμε γεωμετρικὴ παλινδρόμηση, κάνει τὴν ἱστορία νὰ ξεφυλῆ ἀπὸ μιὰν ἀπειρη τελολογία ἐγκλιανοῦ τύπου. Κατὰ ἕναν ὁρισμένο τρόπο, προσβέβοντες ὅτι ἡ ἱστορία μπορεῖ πάντα νὰ διακόπτεται τὴν προοδὸ τῆς (καὶ πρέπει μάλιστα νὰ προσεῖται μέσσω τῆς παλινδρόμησης τῆς), νὰ ἐπιστρέφει πίσω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ὁ Rousseau δὲν ὑπηρετεῖ τὴν «ἐργασία τοῦ θανάτου», τὸ παχνίδι τῆς διαφοράς καὶ τὴν πράξη τῆς ἀρητικότητος γιὰ τὴν ἀλγετικὴ ἐκπλήρωση τῆς ἀλήθειας μέσσω στὸν ὀρίζοντα τῆς παρουσίας. Ἀλλά ὅσες αὐτὲς οἱ προσπάθειες μποροῦν νὰ ἀντιστραφῶν. Αὐτὴ ἢ ἀντήλη τοῦ Rousseau γιὰ τὴν περατότητα τῶν πραγμάτων ἐμφανίζεται ἐπίσης μὲ φόντο τὴν Θεολογικὴ πύση τῆς Πύσης. Αὐτοεργηθευμένη ἀντοξία λαίφεται, σὲ ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο, ἀνάγοντας τὸ ἱστορικὸ καὶ τὸ ἀρητικὸ στὸ τυχαῖο. Ἔτσι στοχάζεται τὸν ἑαυτὸ του μέσσω στὸν ὀρίζοντα μιᾶς ἀπειρης ἀποκατάστασης τῆς παρουσίας κτλ. Μέσσω στὸ κλειστὸ πεδίο τῆς μεταφυσικῆς ὅ,τι σκιαγραφοῦμε ἐδῶ ὡς ἀπροσδιόριστη ἐναλλαχτῆ τῆς «ρουσσωικῆς» καὶ τῆς «ἐγκλιανῆς» θέσης (θὰ μπορούσαμε νὰ πάρουμε τόσα ἄλλα παραδείγματα) ὑπακούει σὲ νόμους ἐγγεγραμμένους σὲ ὅλες τὶς ἔνομοιες ποὺ μὴν ἀναφέρομε. Μιὰ τυπικὴ διατύπωση αὐτῶν τῶν νόμων εἶναι ἑφικτὴ καὶ ἐπιτελεῖται.

Αὐτὸ, ποὺ μὴν σιγμειώσαμε μέσσω τῆς πολιτικῆς τάξης, ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν γραφικὴ τάξη.

Ἡ πρόσβαση τῆς φωνητικῆς γραφῆ συνιστᾷ ἕναν συμπληρωματικὸ βαθμὸ τῆς ἀναπαράστατικότητος καὶ συνάμα μιὰν ἰσχυρὴ ἐπανάσταση μέσσω τῆς δομῆς τῆς ἀναπαράστασης. Ἡ ἕμηση — ἡ

ἰερογλυφική— εἰκονογραφία ἀναπαριστᾷ τὸ πρόγραμμα — ἡ τὸ σημαίνοντο. Τὸ ἰδεοφωνογράμματο ἀναπαριστᾷ ἥδη ἕνα κῆμα σήμαίνοντος καὶ σημαίνοντο. Ἡδη ζωγραφίζει τὴν γλώσσα. Σ' αὐτὴ τὴν στιγμὴ ἐντοπίζου ὄλοι οἱ ἱστορικοὶ τῆς γραφῆς τὴν γένεση τῆς φωνητικοποίησης, γιὰ παρόδειγμα μέσσω τοῦ γρίφου ὑπὸ μεταβίβαση.²³ ἕνα σημείο, τὸ ὁποῖο ἀναπαριστᾷ ἕνα πρόγραμμα κατονομαζόμενο σὴν ἔνοιά του, παύει νὰ παραπέμπει σὴν ἔνοια καὶ δὲν διατηρεῖ παρὰ τὴν ἀξία ἐνὸς φωνητικοῦ σημαίνοντος. Τὸ σημαίνοντο του δὲν εἶναι πιὰ παρὰ ἕνα φῶνημα στερημένο ἀπὸ ἑαυτοῦ ἀπὸ κάθε νόημα. Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποσύνθεση καὶ παρὰ τὴν «διπλὴ σύμβαση», ἡ ἀναπαράσταση εἶναι ἀναπαράγωγή: ἐπαναλαμβάνει ἐν συνῶν, χωρὶς νὰ τὴς ἀναλῆ, τὴν σημαίνουσα καὶ τὴν σημαίνουμένη μᾶζα. Αὐτὸς ὁ συνθετικὸς χαρακτήρας τῆς ἀναπαράστασης εἶναι τὸ εἰκονογραφικὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἰδεοφωνογράμματος, τὸ ὁποῖο «ζωγραφίζει τὶς φωνές». Ἡ φωνητικὴ γραφὴ πασχίζει νὰ τὸ παραμερίσει. Ἀντὶ νὰ χρησιμοποιεῖται σημαίνοντα ποὺ ἔχουν ἕμηση σχέση μὲ ἕνα ἔνοιολογικὸ σημαίνοντο, χρησιμοποιεῖται, μὲ τὴν ἀνάληση τῶν ἡχῶν, σημαίνοντα κατὰ κάποιον τρόπο μὴ σημαίνοντα. Τὰ γράμματα, μὴ ἔχοντας ἀπὸ ἑαυτῶν καὶ νόημα, δὲν σημαίνουν παρὰ μόνο στοιχειώδη φωνητικὰ σημαίνοντα ποὺ παράχουν νόημα μόνο συνθετοζόμενα σύμφωνα μὲ ὁρισμένους κανόνες.

Ἡ ἀνάληση ποὺ ὑποκαθιστᾷ τὴν ζωγραφικὴ καὶ ὀθεῖται μέρω τὴν ἐλαψὴ σημασίας — αὐτὴ εἶναι ἡ ἰδαξουσα ὀρθολογικότης τοῦ ἀναβήτου καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀπόλυτη ἀνομιμία

²³. Ἀναφορὰ μὲ τὸν γρίφο αὐτὸ βλ. *supra*, σ. 165. Ὁ Vico, ποὺ διακρίνει ἐπίσης τρεῖς καταστάσεις ἢ στάδια τῆς γραφῆς, δίνει ὡς παράδειγμα τῆς πρώτης ἰδεογραφικῆς ἢ ἰερογλυφικῆς γραφῆς, «ποὺ γεννᾷται ἀπόδημα» καὶ «δὲν εἶναι τὴν καταγωγὴ τῆς ἀπὸ τὸν ἀπὸ συμβόλων, μεταξὺ ἄλλων τὸν «γρίφο τῆς Πικαρδίας». «Ἡ δεύτερη μορφή γραφῆς εἶναι ἐπίσης ὀρθολογικὴ ἀπόδημα: εἶναι ἡ συμβολικὴ γραφὴ ἢ ἡ γραφὴ τῶν ἡρωικῶν ἐμβλημάτων» (ὀρθολογία, ὅπως, «βουβὸς ὁμοίωτες, τὴς ὁποῖες ὁ Ὀμηρος ἀποκαλεῖ σήματα, σημάδια ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν οἱ ἥρωες γιὰ τὰ γράμματα»). «Ἡ τρίτη μορφή γραφῆς: ἡ ἀναβήτικὴ γραφὴ» (*Science nouvelle*, 3, 1, σσ. 61-62, 181-182, 194, μτφ. Chalk-Ruy).